



УДК 177.71(092):37-055.2(477.53)

Ільченко О. Ю.

## ДОСВІД РОЗВИТКУ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ НА ПОЛТАВЩИНІ: РОЛЬ КНЯГИНІ-БЛАГОДІЙНИЦІ ВАРВАРИ РЕПНІНОЇ (1778–1864 РР.)

**A** Досліджене внесок відомої благодійниці початку XIX століття Варвари Репніної в організацію жіночої освіти на Полтавщині, проаналізовано досвід роботи інституту шляхетних панянок, засновницею якого була княгиня.

**Ключові слова:** Варвара Репніна, благодійність, жіноча освіта, інститут шляхетних панянок, історичний досвід.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Дослідження феномену «педагогічного благодійництва жінок» й, зокрема, вивчення внеску дружин генерал-губернаторів у розбудову і розвиток жіночої освіти на українських землях хотілося б розпочати з близького для нас регіону – Полтавщини. Саме тут, у Полтаві, в 1918 р. з ініціативи та активної участі онуки останнього гетьмана Лівобережної України Кирила Розумовського, доньки міністра народної освіти при імператриці Єлизаветі, відомого графа Олексія Розумовського, дружини генерал-губернатора Миколи Репніна – Варвари Волконської-Репніної був відкритий інститут шляхетних панянок.

**Метою даної статті** є ознайомлення читачів із досвідом благодійності в освіті княгині Варвари Волконської-Репніної, уродженої Розумовської – розумної, освіченої, прогресивної жінки, яка витрачала на благодійні цілі не лише власні кошти, але й свою енергію, свій час і свою душу.

Поняття «жіноча освіта» тлумачиться в педагогічному енциклопедичному словнику як «...самостійна галузь освіти, яка виникла у зв’язку із нерівноправним суспільним положенням жінки» [15, с. 83]. Представниця слабкої статі у XIX ст. здебільшого розглядали як «додаток до чоловіка», як «істоту другого ґатунку», яка повинна виконувати роль матері та дружини, і, відповідно, – народжувати й виховувати дітей, допомагати чоловікові тощо. Для реалізації таких функцій, вважалося, освіта не потрібна. Водночас у цей час поширюються передові погляди на жінку як повноправного члена суспільства.

**Аналіз публікацій.** Дореволюційна історіографія підняла цілий пласт проблеми «жіночого питання». Першою спробою ґрунтовно науково узагальнити дослідження з історії жіночої освіти стала праця О. Ліхачової «Матеріали до історії жіночої освіти в Росії 1856 – 1880 рр.» [8]. У роботі зібрано важливу документальну інформацію, статистичні відомості, матеріали періодики, розкриті основні закономірності розвитку системи

середньої жіночої освіти, виділені передумови створення жіночих гімназій, проаналізовані дії громадськості щодо практичної організації цих навчальних закладів.

Жіноча проблематика дореволюційного періоду представлена також низкою публіцистичних робіт, які містили цінний фактичний матеріал, цікаві історичні нариси, практичні рекомендації щодо організації жіночої освіти. Це дослідження В. Вагнера (провів короткий огляд історії жіночої освіти з 1830 р., дослідив правове становище жінок у дoreформений період) [1], М. Зінченка (характеризував загальний процес формування системи жіночої освіти в Російській імперії, визначив закономірності його розвитку) [6], М. Покровської (дослідила місце вищої жіночої освіти в загальній освітній системі Російської імперії, охарактеризувала діяльність перших жіночих курсів) [16] та ін. Спільним для цих робіт було те, що автори підкреслювали важливість і значення для суспільства освіченої жінки і розглядали «жіноче питання» як проблему, яку «...ніяк не можна поєднувати із питанням про громадянські та політичні права жінок,... як абсолютно самостійне від жіночої емансипації питання» [6, с. 17].

Цінними для з’ясування еволюції поглядів на мету і зміст жіночого виховання були твори відомих педагогів М. Пирогова, К. Ушинського, В. Водовозова, які виступали за рівні права чоловіків і жінок в одержанні освіти, вбачали у представницях слабкої статі великий потенціал для розвитку науки і культури, вважали, що жінка повинна вдосконалювати свою освіту, щоб відповісти «... високості та святості свого призначення бути розсадницею добра та істини в прийдешньому поколінні..., що довірено їй самим Богом, чоловіком та суспільством» [14, с. 26].

Проблему «жіночих питань» піднімали дослідники і за радянських часів, що правда, вона розглядалася здебільшого крізь призму участі представниць слабкої статі в революційному рухові, в суспільно-громадському житті країни. Серед дослідників радянської доби,

які, так чи інакше, торкалися проблеми жіночої освіти, називаемо С. Діонесова, Є. Міхеєву, Е. Павлюченко, Г. Тишкіна та ін.

Окрему групу наукових пошуків становлять дисертаційні роботи і монографії. Зокрема, привертають увагу дослідження, які містять цінні теоретичні ідеї та положення без зайвих ідеологічних штампів, цікаві історичні факти щодо освіти жінок І. Малинко [11], І. Волкової [3], Л. Вовк [2], Т. Сухенко [18], Н. Дем'яненко [7] та ін. Дослідники обґрунтують теоретичні засади організації жіночої освіти в загальній освітній системі Російської імперії, висвітлюють історію розвитку жіночих навчальних закладів (початкових, середніх, професійних, вищих), аналізують місце і роль цих закладів у житті жіноцтва та суспільства. Специфіку жіночої освіти на региональних рівнях відображенено в роботах Т. Тронько [19], Л. Єршової [5]; В. Добровольської [4], Т. Шушари [21] та ін.

Отже, проблема становлення жіночої освіти завжди була в полі зору науковців. Як бачимо, цікавим і не зовсім розробленим її аспектом є дослідження внеску відомих благодійників у заснування навчальних закладів для жіноцтва. Серед таких доброчинців були представниці слабкої статі, які, на рівні із чоловіками, прославляли Українську державу, зберігали її традиції, відроджували національний поступ. Однією з найяскравіших постатей серед плеяди відомих українських благодійниць, яка поправу вважається подвижницею жіночої освіти на Полтавщині, була княгиня Варвара Олексіївна Волконська-Репніна (1778–1864 рр.) (фото 1):

**Виклад основного матеріалу.** Життя Варвари Олексіївни було дивовижним уже тим, що в дитинстві її відлучили від матері Варвари Петрівни, уродженки Шереметьєвої, рішучим і строгим батьком. Усі свої дитячі літа маленька Варенська провела під опікою тітки по батьківській лінії, графині Парасковії Кирилівни, про яку до кінця свого життя зберегла найінжіні спогади.

Освіту одержала домашню, для того часу – елітну.

У 1801 р. (за іншими даними у 1802 р.) Варвара Олексіївна одружилася із Миколою Григоровичем Репніним (1778–1845 рр.) відомим російським військовим і державним діячем у Лівобережній Україні першої половини XIX ст. (фото 2). Князь походив із відомої російської дворянської родини Волконських. Був учасником війни 1812 р., у 1816–1834 рр. обіймав посаду мало-російського військового генерал-губернатора. У цьому шлюбі поєдналося дві знатні родини – російський князівський рід Волконських і український козацький – Розумовських.

Усе своє життя княгиня палко кохала чоловіка, і навіть у важкі часи, на початку війни з Наполеоном, Варва-

ра Олексіївна віддано слідувала за коханим у армійському обозі. Цікавим є історичний факт, який певною мірою характеризує княгиню як хороbru і мужню жінку. Так, під час полону свого пораненого чоловіка під Аустерліцем, Варвара Олексіївна з'явилася у таборі Наполеона, де сама доглядала за Миколою Григоровичем і декількома полоненими російськими солдатами й офіцерами. Про це було повідомлено імператору, який у відповідь посміхнувся й

сказав «Заздрю я цьому руському!». Відомо також, що Наполеон наполіг на зустрічі із російським князем й незабаром подарував йому свободу [10].

Варвара Олексіївна була надзвичайно розумною, добросердечною, енергійною особистістю, сповненою жадоби суспільної діяльності. За часів генерал-губернаторства князя Репніна в Саксонії (з 1812 р.) Варвара Олексіївна займалася благодійницькою діяльністю, і зокрема відкриттям притулків, наданням грошової допомоги нужденним саксонцям. При поверненні до Санкт-Петербургу у 1815 р. вона очолювала благодійне жіноче товариство, разом із імператрицею Єлизаветою займалася влаштуванням Патріотичного (Єлизаветинського) інституту для дівчат-сиріт, чиї батьки загинули або були тяжко поранені під час війни з французами. Для заснування цього закладу Варвара Олексіївна поєртувала особистий чималий капітал, а також частину родинних коштовностей. (Княгиня була досить заможною, вона успадкувала родові маєтки у Полтавській, Чернігівській, Нижньоновгородській і Костромській губерніях із 16 тис. душ кріпаків) [20].

З цього часу благодійність, допомога нужденним стає сенсом усього життя княгині. За часів генерал-губернаторства князя Репніна-Волконського в Малоросії Варвара Олексіївна відкривала лікарні, притулки, пансіони, школи. Цікавою сторінкою в її меценатській діяльності було заснування в Полтаві у грудні 1818 р. інституту шляхетних дівчат.

У 1816 р. разом зі своїм чоловіком князіння Варвара Олексіївна приїхала до Полтави. Подружжя Репніних було прихильниками прогресивних просвітницько-культурних ідей того часу. Відомим є історичний факт, що Микола Репнін ініціював відкриття у Полтаві кадетського корпусу, середнього навчального закладу для дворянських дітей [20], а Варвара Олексіївна усіляко сприяла розвитку жіночої освіти. При приїзді до Полтави княгиня відкрила у своєму маєткові на власні кошти пансіон для 12 збіднілих дворянок (з 1808 р. по 1816 р. подібний заклад освіти вже функціонував, створений із ініціативи дружини відомого своїм меценатством полтавського поміщика Семена Кочубея Парасковії Кочубей). Проте, усвідомлюючи, що невеличка школа не розв'яже



Фото 2. Олійний портрет князя М. Г. Репніна роботи Тараса Шевченка, написаний у 1845 р.



Фото 1. Портрет княгині В. О. Репніної. Автор роботи невідомий

освітнянської проблеми, княгиня звертається до полтавського дворянства з ініціативою створення солідного жіночого навчального закладу на кшталт столичних. Так виникла ідея організації у Полтаві дворянського інституту шляхетних дівчат.

Інститути шляхетних дівчат (закриті середні навчальні заклади до 1917 р.) були першими осередками суспільного жіночого виховання в Російській імперії, відкриття яких започатковано на межі XVIII–XIX ст. На терені Наддніпрянської України такі інститути діяли у Харкові (1812 р.), Полтаві (1818 р.), Одесі (1828 р.), Керчі (1835 р.), Києві (1838 р.). Цей тип жіночої освітньої установи для дівчат шляхетного походження було запроваджено з ініціативи державного й суспільного діяча Івана Бецького за участі імператриці Катерини II. Основною метою створення закладів подібного типу було виховання дворянок «...добрими дружинами, хорошиими матерями, наставницями для дітей своїх, старанними господинями...» [9, с. 5]. Першим таким закладом, відкритим у 1764 р. в Санкт-Петербурзі, був Смольний інститут («Воспитательное общество благородных девиц»), який ставився царським урядом за зразок для дворянства провінції Російської імперії.

На початку січня 1817 р. княгинею Репніною був складений проект відкриття у Полтаві інституту шляхетних дівчат (фото 3):



Фото 3. Діорама центрального корпусу інституту шляхетних дівчат

Документ передбачав загальноустановчі, навчально-педагогічні, фінансово-економічні положення роботи освітнього закладу.

У проекті зазначалося, що в основу його створення «...покладена опіка дворянства про долю 15 збіднілих дворянок, яким буде надане виховання і забезпечено їх подальше влаштування відповідно до їхнього стану...» [9, с. 5]. (У перші роки в інституті навчалося 15 дівчат (по одній від повіту), згодом кількість почала зростати (1864 р. – 170 осіб, з яких: 167 – доночки дворян, 2 – духовенства, 1 – купця; 1910 р. – 209 осіб) [17]).

Управління всіма справами інституту доручалось раді, першим головою якої була Варвара Репніна, членами: В. Капніст, М. Новиков, П. Гулак-Артемовський. Рада щомісячно звітувалася про роботу на зборах інституту та публікувала звіт для оприлюднення на дворянському зібранні.

Прийом до Полтавського дівочого інституту перед-

бачалося проводити на засадах, встановлених для закладів подібного типу Російської імперії, а саме «...вихованки повинні бути обов'язково із родин, що довели своє дворянське походження, пансіонерки – з дворян або купцтва перших двох гільдій, християнської релігії» [9, с. 7]. Згідно з проектом інституту для вихованок, яких приймали із 8–10-річного віку, визначався дев'ятирічний курс навчання. Ці дівчата перебували на повному соціальному забезпеченні закладу. Термін навчання пансіонерок, яких приймали у віці 9–12 років, визначався їхніми рідними або опікунами. Утримання цих панянок частково забезпечувалося за рахунок коштів інституту, частково – батьків, річний внесок яких складав близько 500 карб.

Зібрання Полтавського дворянства ухвалило цей проект і запропонувало на утримання інституту поєртувати від дворянства 50 коп. з кожної селянської душі, яка була в їхній власності [12]. Значні кошти на спорудження нового приміщення для інституту надало подружжя Репніних, а відомий полтавський меценат, поміщик Семен Коцубей продав за півціни свою садибу, в якій розміщувався на перших порах цей навчальний заклад.

У серпні 1818 р. із міністерства народної освіти було отримано Положення про Полтавський інститут шляхетних дівчат із офіційним дозволом приступити до роботи. Таким чином, уже в жовтні 1818 р. дворянська рада запросила на роботу перших чотирьох класних дам і розпочала набір 15 дворянок; посаду директорки закладу у листопаді зайняла парижанка мадам Юлія Ренеї [12]. Отже, 12 грудня 1818 р. Полтавський інститут шляхетних дівчат розпочав свою діяльність. (На цей час у місті діяло лише два середніх навчальні заклади: народне училище, відкрите у 1799 р. графом С. Потоцьким, і цивільна гімназія, організована у 1808 р.)

Варвара Олексіївна займалася не лише організаційними питаннями влаштування інституту, його фінансуванням, а й турбувалася про освіту і виховання учениць. Зокрема, проектом інституту княгиня передбачала викладання таких дисциплін: Закон Божий, російська мова, чистописання, граматика, синтаксис, риторика і логіка, арифметика (перші чотири дії до прогресії), географія й історія (скорочені), малювання, танці, музика, мови іноземні – французька й німецька, їх граматика й синтаксис [9]. Великого значення надавалося дисциплінам практичного спрямування – шитью, рукоділлю, веденню домашнього господарства. Ці предмети вважалися особливо важливими для виховання дворянок, оскільки допомагали молодим пані зі збіднілих родин оволодівати навичками утримувати себе і своїх рідних. Дівчата-міщенки здобували також «професійну освіту» – готувалися до подальшої роботи на посаді гувернантки, економки, рукодільниці.

Музика, малювання й танці в інституті складали «... суттєву частину виховання» [9, с. 27]. Саме тому княгиня Репніна запрошуvalа до закладу відомих діячів історії та української культури.

Із матеріалів народного музею історії Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка (далі – народний музей історії університету) стає відомим, що серед викладачів інституту свого часу були: піаністи, учні чеських композиторів-klassikів, збирачі українського музичного фольклору, брати Алоїз та Венцеслав Єдлічкі – навчали інституток фортепіанної

гри та італійського співу; відомі російські художники, випускники Петербурзької академії мистецтв В. Волков та І. Зайцев – викладали у дворянок мистецтво живопису; зачинатель романтизму в українській літературі Л. Боровиковський – навчав шляхетних пані російської словесності, викладав історію, географію, латину тощо. З історією освітнього закладу пов’язане також ім’я талановитого українського письменника, поета, ректора й ординарного професора Імператорського Харківського університету П. Гулака-Артемовського, який понад 30 років керував навчальною роботою Полтавського інституту шляхетних дівчат.

Окреме місце у виховному процесі займало релігійно-духовне виховання. В інституті знаходилась домова церква, в якій священик проводив служіння в усі недільні та святкові дні. У кожному класі обов’язково читався Закон Божий, крім того, всі вихованки щодня, зранку й звечора, збирались у загальній залі, де одна з них читала голосно молитву в присутності інспекториси та всіх класних дам.

Враховуючи, що загальний термін перебування панянок в інституті тривав 9 років, навчально-виховний цикл розподілявся на п’ять класів (віків): у першому і другому класах навчались 1 рік, у третьому й четвертому – 2, у п’ятому – 3. Навчальний процес, згідно зі статутом інституту, пропонувалося вибудовувати за такими предметами: у першому класі – Закон Божий, російське й французьке читання, танці; у другому – Закон Божий, російська і французька граматика, арифметика, німецьке читання і письмо, музика, танці, малювання; у третьому класі додавались до предметів другого – російська географія, німецька граматика; у четвертому класі додавались до предметів третього – російська історія, грецька й римська історія, загальна географія, міфологія; у п’ятому класі додавались до предметів четвертого – російська словесність, фізика, природнича історія російською мовою, скорочена всесвітня історія й загальна географія французькою мовою, французька словесність. Обов’язковими для інституту були публічні екзамени, які заохочували їх до «... подальших успіхів у вихованні серця й ума через схвалення, яке ними одержано» [9, с. 8].

Невід’ємною складовою виховного процесу інституту було формування дисциплінованості учениць. Зі статуту закладу дізнаємося, що до його керівного складу входила директриса, яка відповідала за навчальну і виховну частини інституту, інспекториса з навчальної роботи й, окрім була введена посада інспекториси, яка «спостерігала за порядком». Для занять із вихованками у нижчих класах (першому, другому) призначались наставниці, у старших – третьому, четвертому, п’ятому – класні дами, яким наказувалося перш за все привчати дівчат до слухняності, бути благопристойними, доброзичливими, благорозумними. Крім того, по дві інститутки мали щодня чергувати в інших класах як помічниці класних дам (слідкували за дотриманням порядку і за чистотою, допомагали у вихованні й навчанні молодшим вихованкам). Цим самим панянок привчали «...звикати зарані, як їм, будучі матерями, навчати дітей своїх і у власному своєму вихованні знайти собі опору...» [12].

Про організацію і стиль життя вихованок інституту яскраво ілюструє уривок зі статуту цього закладу. «О 6 ранку – підйом, молитва, сніданок; з 8 до 9 год. – під-

готовка до уроків; з 9 до 12 год. – уроки; з 12 до 14 год. – обід і відпочинок; з 14 до 16 год. – уроки; з 16 до 16-30 год. – полудень; з 16-30 до 19 год. – уроки; з 19 до 20 год. – вечера і відпочинок; з 20 до 21 год. – молитва й підготовка до сну» [9, с. 27]. Вважалося обов’язковим, щоб о 21 годині всі дівчата були у ліжках, існувало й інше правило – щосуботи після обіду – повторення уроків за весь тиждень. Неодмінною складовою виховання було строгое дотримання гігієни тіла, чистоти, охайності інституток. Тому жодна з дівчат не допускалася у класи до уроків перш ніж її одяг не був перевірений однією з інспекторис. Обов’язковим також було регулярне відвідування вихованками лікаря.

За недотримання такого розпорядку, не виконання обов’язків, непристойну поведінку дворянок карали. Серед методів «виведення» найпопулярнішими були: навіювання, строга догана, сидіння вихованки в класі за останньою партою, або на спеціальній лаві; сидіння в ідалні за окремим столом із «...дотриманням діети, більш або менш строгої, в залежності від погрішності» [49 с. 28]. Тілесні покарання строго заборонялись. Разом із тим, традиційним було і нагородження кращих вихованок. За «пристойну поведінку й старанне виконання своїх обов’язків» упродовж усього перебування в інституті дівчат нагороджували – одну золотим і двох срібними шифрами імператриці Єлизавети; за хорошу поведінку впродовж тижня – святковою стрічкою. Іншою нагородою було сидіння в класі за першою партою, оскільки вихованки займали місця у строгому порядку відповідно до своїх успіхів. Крім того, кожні три місяці імператриці надсидались виписки з класних журналів інституток про їхню поведінку й успіхи.

Отже, дисциплінованість була і результатом вихованості панянок, і засобом формування їхньої волі і характеру. Вона досягалася, по-перше, через дотримання чіткого режиму організації їхнього життя; по-друге, через залучення до виховної роботи; по-третє, через систему заохочення і покарання; і, по-четверте, через обов’язкове, систематичне заняття навчальною роботою.

У різні роки інститут шляхетних дівчат відвідували відомі постаті, із матеріалів народного музею історії університету дізнаємося, що серед них були: Т. Шевченко, Сергій та Матвій Муравйови-Апостоли, Панас Мирний, В. Жуковський, які позитивно оцінили роботу закладу. Відомо також, що російський поет В. Жуковський надіслав до інститутської бібліотеки вісім томів своїх творів. Про високий рівень підготовки вихованок свідчить і той факт, що його випускницями свого часу були: українська письменниця, громадська діячка Л. Яновська, поетеса О. Псьол, художниця-мініатюристка Ю. Волкова, учасниця революційного руху М. Рейдер, майбутня дружина Панаса Мирного О. Шейдеман. Okremою сторінкою історії інституту було навчання в ньому з кінця XIX ст. шести правнучок О. Пушкіна і М. Гоголя – Софії, Наталії, Марії, Тетяни, Анни, Олени Бикових [12].

Понад десять років інститут утримувався полтавським дворянством, а з вересня 1827 р. з ініціативи князя Миколи Репніна указом царя його перетворено із дворянського на урядовий і передано до відомства установ імператриці Марії Федорівни. До кінця 1834 р. княгиня Варвара Репніна була опікуном і керівницею інституту. Після звільнення з цієї посади за нею залишилось

звання почесного опікуна. Внесок Варвари Олексіївни в розбудову освітньої галузі був високо оціненим дворянством Полтавської губернії, яке винесло їй подяку за піклування над інститутом «... священним долгом приносим Вашему Сиятельству единодушно искреннейшую свою благодарность, ... также сословие наше может воздать Вам за бесценный дар Ваш, означененный благовоспитанием юношества,... истинную награду за возделывание сего разсадника доблестей и просвещения...» [13, с. 242].

Померла княгиня Рєпніна у 1864 р., її поховано поряд із чоловіком на території Густинського Свято-Троїцького монастиря в родинному склепі Рєпніних-Волконських під церквою Успіння (Воскресіння Христова) в Прилуцькому повіті Полтавської губернії.

Інститут шляхетних дівчат у Полтаві проіснував сто років. Після евакуації цього закладу у 1918 р. до Владикавказу в будівлі центрального корпусу розташувалися землевпорядний технікум, благодійна організація «Ліга порятунку дітей», відкриття якої ініціював відомий письменник і громадський діяч В.Г. Короленко, інші установи [12]. Нині на цій території знаходиться відомий в Україні та поза її межами Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка.

**Висновок.** Отже, відому благодійницю Варвару Олексіївну Рєпніну можна вважати сподвижницею жіночої освіти в Україні. Свої задуми та ідеї княгиня най-плідніше змогла втілити й реалізувати на практиці у благодійному інституті шляхетних панянок, який на той час був культурно-освітнім і духовно-мистецьким осередком Полтавщини. Вся доброчинна діяльність Варвари Олексіївни ґрунтувалася на загальнолюдських принципах і християнських моральних цінностях, була сповнена прогресивних ідей і думок щодо значення для суспільства освіченої й вихованої жінки.

Нині ім'я відомої благодійниці не забуте. Розділ експозиції (ідейним автором створення його є історик-дослідник Полтавщини Н. К. Кочерга), присвячений життю княгині та князя Рєпніних, заснуванню інституту шляхетних дівчат, історії спорудження його центрального корпусу, змістово представлено в Народному музеї історії Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка; відомості про Варвару Олексіївну Рєпніну можна знайти на веб- сайтах мережі Інтернет, на сторінках наукової та науково-публіцистичної літератури.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів обраної проблеми. **Перспективним напрямом подаль-**

**ших наукових розвідок** уважаємо вивчення досвіду графині, найяснішої княгині, дами ордену Святої Катерини, дружини генерал-губернатора Михайла Воронцова – Єлизавети Ксаверіївни Воронцової, уродженої Браницької. Ця відома в історії України жінка свого часу витратила на благодійні цілі близько трьох мільйонів рублів, заснувала й понад 20 років керувала Одеським жіночим благодійним товариством, фінансово допомагала і опікувалася Одеським і Закавказьким (у Тифлісі) інститутами шляхетних панянок, підтримувала інші заклади освіти.

**Примітка:** у статті використані 1) експозиційні фотоматеріали народного музею історії Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка; 2) матеріали всесвітньої мережі Інтернет.

### Список використаних джерел

1. Вагнер, В. Страница из истории высшего женского образования / В. Вагнер // Вестник воспитания. – 1897. – №3.
2. Вовк, Л. П. Генезис пріоритетних тенденцій освіти дорослих в Україні (друга половина XIX – 20-і роки ХХ століття) : автореф. дис... докт. пед. наук : 13.00.01 / Л.П. Вовк – Київ, 1996. – 49 с.
3. Волкова, И. О. Женское питание в Украине (другая половина XIX века) : автореф. дис... канд. політ. наук : 07.00.04 / И.О. Волкова. – Одеса, 1995. – 24 с.
4. Добропольська, В.А. Історія жіночої освіти Півдня України (1901–1910 рр.) : автореф. дис ... канд. іст. наук : 07.00.01 / В.А. Добропольська. – Дніпропетровськ : Б. в., 2006. – 20 с.
5. Єршова, Л. М. Розвиток жіночої освіти на Волині (кінець XVIII – початок XX ст.) : автореф. дис ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Л.М. Єршова. – Київ, 2002 – 20 с.
6. Зинченко, Н.Е. Женское образование в России. Исторический очерк / Н.Е. Зинченко. – СПб., 1901. – 46 с.
7. Історія вищої жіночої освіти в Україні: Кіївський Фребелівський педагогічний інститут (1907–1920 рр.): монографія / Н.М. Дем'яненко, І.І. Прудченко. – Київ : Вид. В.Д. Голіцина, 2005. – 492 с.
8. Лихачова, Е.О. Материалы для истории женского образования в России / Е.О. Лихачова. – СПб., 1899–1901. – Т. 1–4.
9. Мазанов, П.И. Полтавский институт благородных девиц 1818–1898 гг. Архивные справки / П.И. Мазанов. – Полтава, 1899. – 324 с.
10. Макаренко, С. Княгиня Варвара Репнина-Волконская / С. Макаренко [Электронный ресурс] // Режим доступа : <http://www.peoples.ru/family/children/repnina-volkonskaya/> – Заголовок з екрану.
11. Малинко, И. Г. Высшее женское образование на Украине (вторая половина XIX – начало XX вв.): автореф. дис ... канд. ист. наук : 07.00.01 / И.Г. Малинко. – Харьков, 1985. – 24 с.
12. Онищенко, В. Від Полтавського інституту шляхетних дівчат до європейського виміру вищої технічної освіти Полтавщини / В. Онищенко, Н. Кочерга // Вечірня Полтава. – 2008. – 24 груд.
13. Павловский, И.Ф. Полтавы: иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители / И.Ф. Павловский. – Полтава, 1914. – 291 с.
14. Письма Н.И. Пирогова о любви, об обязанностях матери-воспитательницы и пр. // Русская школа. – 1914. – № 11. – С. 20–26.
15. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б.М. Бим-Бад. – Москва : Большая Российская энциклопедия, 2002. – 528 с.
16. Покровская, М. И. О высшем женском образовании в России / М.И. Покровская. – СПб., 1906.
17. Полтавщина : Енциклопедичний довідник / за ред. А.В. Кудрицького. – Київ : УЕ, 1992. – 1024 с.
18. Сухенко, Т. В. Жіноча середня освіта в Україні (XIX – початок ХХ ст.) : автореф. дис ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Т.В. Сухенко. – Київ, 2001. – 20 с.
19. Троянко, Т. В. Діяльність органів державної влади в галузі жіночої середньої освіти в Наддніпрянській Україні другої половини ХІХ ст. : автореф. дис ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Т. В. Троянко. – Запоріжжя, 2001. – 19 с.
20. Шандра, В. Створюючи імперську еліту / В. Шандра // День... – 2006. – 15 груд.
21. Шушара, Т. В. Розвиток жіночої освіти в Таврійській губернії (XIX – поч. ХХ ст.) : автореф. дис.... канд. пед. наук: 13.00.01 / Т.В. Шушара – К., 2006. – 20 с.

**Дата надходження авторського оригіналу : 04.07.2015**

**Ільченко Е. Ю.** Опыт развития женского образования на Полтавщине: роль княгини-благотворительницы Варвары Репниной (1778–1864 гг.)

(A) Исследован вклад известной благотворительницы XIX века Варвары Репниной в организацию женского образования на Полтавщине, проанализирован опыт работы института благородных девиц, организатором которого была княгиня.

**Ключевые слова:** Варвара Репнина, благотворительность, женское образование, институт благородных девиц, исторический опыт.

**Plichenko E. Y.** The experience in the development of female education in Poltava region: the role of the princess-philanthropist Barbara Repnina (1778–1864 GG.)

(A) The article explores the contribution to women's education, known philanthropist of the early nineteenth century, the daughter of the Minister of national education, the famous count Alexei Razumovsky, the grandchildren of the last Hetman of Left-Bank Ukraine Kirill Razumovsky, the wife of the Governor-General Nikolai Repnin – Princess Varvara Volkonskaya-Raninae. The historiographical analysis of knowledge issues «women's education» is made; the article reveals the importance of this concept.

**Key words:** Barbara Repnina, charity, women's education, the Institute of noble maidens, the historical experience.